

UTGIVARE: DOKUMENT PRESS

REDAKTÖR: TOBIAS BARENTHIN LINDBLAD

FOTOGRAF: PER KRISTIANSEN

GRAFISK FORM: STEFANIA MALMSTEN

FORMAT: 17X24 CM

ANTAL SIDOR: 212

PRIS: 265 SEK

UTGIVEN: APRIL 2012

VYKORT FRÅN UTOPIA

OLA ANDERSSON

Det måste sägas direkt: Ola Andersson:s *Vykort från Utopia* är en engagerande och välskriven bok som bör sättas i händerna på alla som är intresserade av stadsutveckling: politiker, tjänstemän, konsulter, fastighetsutvecklare, studenter, aktivister med flera. Den är full av uppslag som berikar debatten. Så läs och diskutera.

Vykort från Utopia, med undertiteln *Maktens Stockholm och medborgarnas stad*, är en uppgörelse med modernismens stadsplaneringsideal, som så envist fortsätter präglade stadsutvecklingen fast ingen längre är särskilt förtjust i dem. Trots att snart sagt hela samhällsbyggnadssektorn numera säger sig vilja åstadkomma en blandad och vital stadsmiljö tycks utvecklingen gå mot allt mer segregerade städer med allt färre verkligt mångfunktionella och levande stadsdelar. Trafiklandskapet breder ut sig och fortsätter bilda barriärer, funktionsuppdelningen cementeras med rigida planbestämmelser och ny bebyggelse tycks poppa upp utan sammanhang med sin omgivning var helst det går att bygga utan sinkande överklaganden. Det här går att göra något åt – en annan ordning är nämligen alltid möjlig. Ola Andersson efterlyser politisk vilja, men framför allt alternativ till det han kallar ”det byggnadsindustriella komplexet” – en organism, sprungen ur det rationella byggande som presterade miljonprogrammet, som nu tycks leva sitt eget liv och driva samhällsbyggandet åt helt oönskat håll. Fler aktörer behöver ges möjlighet att vara med och utveckla våra städer.

Ola Anderssons poäng är att det borde byggas mer av den urbana struktur som vi finner i innerstaden. Med Stockholm som exempel visar han hur

stadsbyggandet från medeltiden och fram till 1900-talets mitt skapat miljöer som håller över tid och än idag fungerar för ett diversifierat och föränderligt stadsliv. Frågan är varför det moderna stadsbyggandet blir så torftigt?

Ett svar är att den grundläggande förutsättningen – ett sammanhängande, gemensamt och meningsfullt offentligt rum i form av gator, torg och parker – vanligen saknas. Städer bygger på den enkla principen att marken delas in i enskilda fastigheter som kopplas samman av allmänna ytor för att människor, utan att behöva be någon om lov, ska kunna röra sig genom staden. Det är en urban grammatik som stått pall i millenier och som visat sig fungera bra för stadens grundläggande behov, själva deras *raison d'être*: Vi lever i städer av en enda anledning och det är för att vi behöver geografisk närhet för olika typer av utbyten människor emellan: ekonomiska (vi byter varor och tjänster), sociala (vi hittar vänner, vi reproducerar oss), och kulturella (vi utbyter idéer, kunskap och upplevelser). Att var och en av oss sedan har olika behov och tar del av stadslivet på olika sätt visar både flexibiliteten och dragkraften i den urbana kulturen. Ett andra svar är att det behövs ett mer flexibelt regelverk för vad som får ske var i staden. Stadslivet är föränderligt och därför bör stadsplanerna inte göra omöjligt det man inte kan förutse för stunden. Allt detta hörs inom branschen idag och Ola Anderssons styrka är att han försöker bena ut problemen. Han pekar dessutom på en viktig paradox. Det ökade demokratiska inflytandet som var syftet med 1987 års Plan- och bygglag kom i stället att gynna storföretagen. Bara de mäktade med de långa processerna som den projektstyrda detaljplaneringen (med eller utan överklaganden) innebar. Vi känner igen det än idag, två PBL senare. Medborgarinflytande och små

aktörers möjligheter att vara med och bygga staden är fortfarande marginellt.

Ett tredje svar, som jag saknar i boken, är näringslivets och handelns strukturomvandling. Här kan vi tala om starka drivkrafter. De små verksamheterna som förr kunde fylla bottenvåningar i kvarter efter kvarter finns inte i samma utsträckning idag. De lokala butikerna konkurreras ut av vanliga hederliga marknadskrafter. Därmed inte sagt att storskaligheten är en naturlag. Det handlar om regelverk och incitament som vi människor själva i demokratisk ordning kan besluta om. Och så handlar det om efterfrågan; trender kan vända när man minst anar det. Ola Andersson förespråkar en stadsstruktur som tål dessa förändringar. Det är lätt att hålla med, men att han ser möjligheter enbart i den traditionella kvarterstaden tror jag begränsar synfältet onödigt snävt i jakten på förebilder.

Det Utopia som boken utgår ifrån är Thomas Mores 1500-talsverk om ett bättre samhälle. More avrättades så småningom för sina åsikters skull. 400 år senare i Stockholm var det lättare att få gehör för visioner och Andersson pekar på att det ”varit få förunnat att genomföra en utopi utan att själva bli dess offer. Till denna exklusiva skara kan dock den svenska arbetarrörelsens pionjärer räknas”.

Framlagt på det viset blir hela det svenska modernistiska stadsbyggnadsprojektet svindlande – samtidigt så välvilligt och handlingskraftigt, och så skrämmande aningslöst. Med modernismens intåg, som ju i Sverige sammanföll med en extrem tillväxtperiod, kom både en vilja att bringa ordning och en möjlighet att göra det i stor skala. Sällan eller aldrig har så mycket byggts enligt helt oprövade planprinciper. Men alla ville väl och det rådde konsensus, i alla fall inledningsvis, därför fungerade den enorma

satsningen som gav gott om bostäder men ont om integrerade och integrerande stadsmiljöer.

Jag tycker det är viktigt att dröja kvar en stund vid historieskrivningen av den svenska modernismen. Det är alldeles för vanligt att lite slarvigt och slentrianmässigt tillskriva pionjärerna avsikter de inte hade: som en dold agenda, exempelvis att hålla befolkningen lugn i bekväma bostadsområden för att förse industrin med idog arbetskraft. När Ola Andersson skriver att ”bristen på dynamik är ett mål i sig” och att förorterna är byggda ”för att samma sak som hände igår skall hända imorgon” slirar han på sanningen. Jag hör ett eko av Ebba Gröns syn på förortslivet: ”Gå upp. Gå till jobbet. Jobba jobba. Äta lunch. Samma sak händer i morgon. Jobba. Åka trick. Hem och sätta sig och glo. Det är inget liv. Det är slaveri-i-i-iii!” Så må det vara både här och var, men det finns inte anledning att tro att det var själva syftet med planeringen.

Faran med att måla upp funktionalisterna som dumma är att vi missar vad goda intentioner kan leda till. De svenska funktionalisterna var varken okunniga eller naiva; det är först med facit i hand vi vet vad som gick fel. I den samtida debatten skrev de insiktsfullt om att det inte gick att tvinga fram gemenskap mellan människor. Samtidigt ville de med sin planering ge möjligheter för människor att träffas. Gatan försvann visserligen som offentligt rum av social betydelse utan någon som helst debatt (något jag skrev om i min licentiatuppsats 2001) men torget gavs desto större uppmärksamhet som demokratiskt stadsrum, i alla fall i den tidiga grannskapsplaneringen. Att det finns ett ömsesidigt beroende mellan torg och gator insåg de inte då, och det är fortfarande rätt skralt med kunskapen om vad ett sammanhängande offentligt rum betyder för stadslivet.

Riktigt viktigt är därför att *Vykort från Utopia* lyfter fram vår tids kontraproduktiva trafikplanering, den gren som haft svårast att bryta med modernismens dogmer och som i förlängningen understödjer både funktionsseparering och social segregation.

Ola Andersson lyfter fram att Mores Utopia inte var skapat som en förebild utan som ”en spegel More höll upp som en utmaning för sin samtid”. På samma sätt måste inte bara dagens ideal utan också kritiken mot modernismens byggande användas som en spegel för vår egen tid. Varför kommer den nu och från vilka håll? Vilka röster saknas för att bilden ska kompletteras och nyanseras? Själv håller jag med om mycket Ola Andersson skriver i boken, men så tillhör jag också den medelklass som trivs så bra inne i stan (om än jag bor i Göteborg).

Självvranssakan då. Är vi till exempel säkra på att ”utrymmet för nya idéer och nya sätt att tänka [blir] allt mer begränsat i Stockholm”? Att det saknas små och billiga bostäder och lokaler i innerstaden är ett välkänt problem men hur ser det ut i miljonprogramsförorterna med nya idéer och nya sätt att tänka? Om folket på uteserveringarna i SoFo säger någonting om vad den traditionella kvartersstaden producerar idag så är det snarare bedövande konformism än mångfald. Det kanske är den motsträviga stadsstrukturen i förorterna som bäst kan provocera fram nytänkande idag. Inte just för dess former utan för att befolkningen där är blandad.

Jag skulle vilja hålla isär två olika spår här. Å ena sidan finns kritiken mot betongförorterna, med sina rötter grannskapsplaneringens mönstersamhällen. Å andra sidan kritiken mot hela det fragmenterade stadslandskapet och dess storskaliga funktionsseparering.

När det gäller betongförorterna är problemet tudelat. För det första handlar det om vad vi kan lära av misstagen när vi planerar och bygger nya stadsdelar. För det andra om hur vi ska ta oss an de befintliga områdena, med sina fel och brister men också med sina tillgångar. Även om Ola Andersson går försiktigt fram med de efterkrigstidsområden han fördömer, slarvar han i retoriken genom att helt bortse från att det faktiskt finns ett kreativt stadsliv även i betongförorterna. Trots att stadsstrukturen inte ser ut att kunna stödja ett stadsliv så som det innanför Stockholms tullar är det inte enbart ”en stadslös storstad utan gator där utbytet av tankar, idéer, varor och tjänster inte kan bli annat än torftigt”. Torftigt utbyte av tankar och idéer? Näe, så får man faktiskt inte säga. Eller finns det belägg? I så fall hade det varit passande att bidra med dem här.

Ola Andersson menar till slut (milt overseende?) att även framtida vykort från Utopia skulle kunna visa upp miljonprogramsförorter med lugna bostadsmiljöer och mycket grönska. Han skriver tänkvärt om protester mot förtätning som ett sätt att skapa

underlag för bättre service: För invånarna ”vägde de långsiktiga och osäkra fördelarna [...] lätt mot den enda fördelen med att bo i det modernistiska stadsbyggnadsprojektet: utsikten från lägenheterna, närheten till grönytor, lekplatser, tallarna utanför fönstret, helhetsgestaltningen?”

Så det är inte riktigt miljonprogrammets bostadsförorter som är i skottgluggen. Det är bristen på sammanhang i stort och vår tids oförmåga att ta tag i problemen. Men i dagens debatt är försvaret för urbant stadsbyggande enligt Ola Andersson huvudsakligen ytligt, ogenomtänkt och verkningslöst. Jag är beredd att hålla med. För lite analys av de underliggande förutsättningarna och för många fruktlösa jämförelser med mångmiljonstäder, som om det inte skulle kunna finnas urbana kvaliteter i såväl Stockholm som Växjö och Göteborg. Det urbana inte en fråga om grad utan om art.

Sådana här böcker behövs fler av och Ola Andersson, som vanligen är en välformulerad krönikör, ska ha en eloge för att han tagit sig tid att utveckla sina tankar i en längre text.

En liten randanmärkning: Den utförliga historiken över Stockholm är visserligen lärorik men för omfattande i förhållande till vad den bidrar med i sakfrågan. Den hade kunnat bantas till förmån för mer reflektioner kring hur vi ska åtgärda juridiken, trafiken, fastighetsindelningen, riskbedömningarna, de ekonomiska strukturomvandlingarna och allt annat i det modernistiska stadslandskapet som inte stödjer ett hållbart stadsliv. Men det är här vi läsare får ta stafettpippen och föra den vidare.

Per Kristiansens flygbilder från Stockholm är formidabla både som illustrationer till Ola Anderssons teser och som tidsdokument med eget värde. Klara, krispiga, detaljerade fungerar de också som diskussionsunderlag: Vad ska vi göra nu då? ■ ANNA-JOHANNA KLASANDER

ÖVER: VÄSTBERGA, HÄGERSTEN, STOCKHOLM

UNDER: HÖGDALEN, BANDHAGEN, STOCKHOLM

FOTO: PER KRISTIANSEN

UTGIVARE: DOKUMENT PRESS

REDAKTÖR: TOBIAS BARENTHIN LINDBLAD

FOTOGRAF: PER KRISTIANSEN

GRAFISK FORM: STEFANIA MALMSTEN

FORMAT: 17X24 CM

ANTAL SIDOR: 212

PRIS: 265 SEK

UTGIVEN: APRIL 2012

VYKORT FRÅN UTOPIA

OLA ANDERSSON

Det första som slår mig när jag börjar läsa boken är hur övertygande det låter. Ola Andersson har uppenbarligen inte velat skriva en debattbok baserad på personligt tyckande. För att ge tyngd åt sina resonemang tar han avstamp i antiken och tar med läsaren på en resa genom

stadsbyggnadshistorien, med enstaka nedslag av skönlitterär karaktär. Det är välformulerat, kunnigt och vittnar om ett imponerande researcharbete. Är det en debattbok eller en bok om Stockholms stadsbyggnadshistoria? Likt Per Wirténs Där jag kommer från är det väl både och. Men där Wirtén är djupt personlig håller Andersson en mer objektiv ton. Jag får känslan att han velat skriva ett standardverk, och det är lätt att föreställa sig boken som kurslitteratur på olika utbildningar och studiecirklar.

Men även om boken innehåller många intressanta analyser och tar upp viktiga frågor om t ex byggindustrin, maktförhållanden och behovet av tvärförbindelser gör den mig faktiskt också illa till mods. För Ola Andersson är en av rösterna i en månghövdad kör vars ärende är att befästa bilden av efterkrigstidens stadsplanering som ett misslyckande och en avslutad parentes. Med tonen hos en som för första gången avslöjar dolda sammanhang förmedlar han de vanliga schablonbilderna av Stockholms förorter. Det är tydligt att han drivs av ett uppriktigt engagemang, men den argumentationsteknik han använder, sitt uppenbara kunnande till trots, får mig stundom att tvivla på ärligheten i hans uppsåt.

Det är framförallt två saker som stör mig i hans försök att vinna över läsaren på sin sida: det ena är att han genom hänvisningar till historiska exempel

vill få oss att associera modernistisk stadsplanering med kontroll, överförmynderi och maktutövning. Antikens Pergamon, Ledoux' saltverksanläggning Arc-et-Senans, utformad för bästa möjliga övervakning av arbetarna, samt förstås det ofta använda skräckexemplet Panoptikon. Genom dessa kopplingar skall läsaren övertygas om att byggandet av Stockholms förorter ingår i en ondskefull tradition vars syfte är att kväsa folket och skilja samhällsgrupperna åt.

Det andra är hur han i beskrivningen av förortsområdena ständigt använder ord som skall ge negativa associationer. Vi har hört det förut: Gång- och cykelstråken är ödsliga, stadsdelar isolerade från varandra av omgivande grönområden, vägar kallas motorleder och planeringsarbetet beskrivs med ord som exakt och minutiöst så vi riktigt ska se framför oss hur det utförts av känslokalla män klädda i laboratorierockar. Han får det till och med att låta som något slags överförmynderi att lägga stadsdelscentra vid tunnelbanestationerna eller att anpassa antalet lägenheter till kollektivtrafikens kapacitet.

I själva verket har en viktig del av efterkrigstidens stadsplanering varit att underlätta demokratiutövandet och skapa en mindre hierarkisk och centraliserad stad. Grannskapsenheter och centrum med samlingslokaler skulle underlätta lokalt engagemang, inte försvåra det. Och en bågformad byggnad kan knappast kallas Panoptikon om den grundläggande övervakningsfunktionen, väktarens torn i cirkelns centrum, saknas.

Försöken att fästa negativt laddade begrepp vid förortsmiljöerna upprepas så ofta att det känns nästan som en besvärjelse. Men hur självklara är beskrivningarna? Där Ola Andersson framhårdar i att beskriva stadsdelarna som isolerade av skogspartier

kanske någon annan skulle säga att de är förbundna av gemensamma grönytor. Och är gång- och cykelstråken ödsliga eller vackra? Själv kanske han upplever isolering och ödslighet i dessa miljöer, men den upplevelsen är trots allt subjektiv. På motsvarande sätt skulle man naturligtvis kunna beskriva kvartersstaden som stängda kvarter, avskurna från varandra av gator med biltrafik. En sådan beskrivning skulle förmodligen inte tas på allvar, medan svartmålningen av förortsmiljöerna sällan ifrågasätts.

Hos Ola Andersson och många av hans meningsfränder finns en fixering vid det bildmässiga i stadsstrukturen. Ett rutnät bestående av lika stora fyrkanter ser jämlikt och sammanhängande ut. Ett system av avgränsade stadsdelar ser segregerat ut på kartan. Det blir frestande att tro att de sociala skillnaderna mellan Rinkeby och Bromsten beror på grönområdet som ligger mellan stadsdelarna, men som alla vet det finns otaliga exempel på hur några meter kan skilja de fina kvarteren i en stad ifrån de fattiga och farliga utan att en främling kan avläsa det på kartan. Likaså kan på många platser ett grönområde fungera mer förenande än avskiljande i praktiken, eftersom det lockar boende från stadsdelarna på ömse sidor till hundpromenader, joggingturer, idrott och lek. Den sociala segregationen i Stockholm är förvisso ett allvarligt problem som riskerar att slita sönder staden mer och mer. Men orsakerna och lösningarna står att finna i fördelnings- bostads- och arbetspolitik snarare än i det mönster staden bildar på ett flygfoto. Utförsäljningen av allmännyttan har förmodligen gjort mer för att skynda på bostadssegregationen än vad någon stadsplanerare har kunnat hitta på.

Om och om igen upprepas det hur de modernistiska stadsdelarna begränsar invånarnas frihet, hur livet där är bestämt i minsta detalj av överheten, hur

omöjligt det är att förändra något i en miljö där varje byggnad fått sin funktion bestämd en gång för alla. Ibland direkt, ibland antydningvis. Vi får veta att modernismen arbetar i samma tradition som Pergamon, där kungamakten bestämt varje dels funktion en gång för alla och "allmän plats saknas", och lite längre fram beskrivs Rosta-området av Backström och Reinius som en typisk modernistisk skapelse där "möjligheterna för de boende att tillföra något annat än sitt goda uppförande är lika med noll", till skillnad från "den gemensamma spelplan för medborgare som möjliggörs av en urban struktur". I kapitlet om Panoptikon återkommer resonemanget om att endast en urban struktur kan skapa utrymme för det oförutsägbara och att vår tids stadsplanering styrs av drömmen om det perfekta, där inget oförutsett kan inträffa.

Medan jag läser funderar jag över om påståendena passar in på den värld jag känner till. Och jag slås genast av hur illa de rimmar med den verklighet där våra modernistiska förortsområden blivit just de platser där subkulturer som hiphop och graffiti kan tillåtas att växa och utvecklas. Det är knappast något som kommenderats fram av överheten, planerats in från början eller tjänar som exempel på gott uppförande. Och om kontroll verkligen varit målet med planeringen är den onekligen misslyckad, eftersom den öppna strukturen, de oregelbundna formerna och trafiksepareringen gör områdena mindre överblickbara och gör det närmast omöjligt att som i rutnätsstaden t ex stänga in en folkmassa genom att spärra av några gator.

Ytterligare lite längre fram, i kapitlet "Utopia i praktiken" beskrivs stockholms förorter än en gång som "isolerade öar av bebyggelse, åtskilda av obebyggd mark", och ordet "skräddarsydda" ska under-

stryka bebyggelsens låsta funktioner. Ett kapitel har fått det talande namnet "En vacker död stad"

Men återigen har jag svårt att känna igen mig i beskrivningarna. När jag rör mig genom förorterna ser jag inte en död stad, men en där livet ser annorlunda ut än i den centrala kvartersstaden. Jag ser lekplatser och fotbollsplaner fulla av barn och ungdomar långt in på kvällstimmarna, jag ser människor sitta och prata på parkbänkar, streta hemåt med matkassarna, familjer samlas kring parkernas allmänna grillplatser. Men detta sker inte vid bilvägarna, utan längs de "ödsliga" gångvägarna och grönområdena som är ryggraden i Stockholms gröna förorter.

Det är ett liv som tycks osynligt för nyurbanisternas ögon när de ger sig ut på jakt efter stadslivet. För dem står det bara att finna på stadsgatan med slutna kvarter och entréerna mot gatan. Den modernistiska staden med entréerna vända mot öppna, gröna gårdar och biltrafiken förpassad till periferin blir för dem en ut-och-invänd stad vars öppna struktur trotsar allt de lärt sig om privat och offentligt. Det är klart att det inte passar in i deras bild av "den goda staden", men för oss som bor där innebär det inte någon begränsning av våra liv. Tvärtom kan vi njuta av den frihet som de gröna och bilfria miljöerna ger oss i vår vardag.

Och visst kan även de "minutiöst planerade" stadsdelarna tillåta förändringar? Mest självklara exemplet är kanske hur området kring Telefonplan förvandlats sedan Konstfack flyttat in i gamla Ericsonfabriken. På andra håll har tomma skolbyggnader använts till verkstäder, replokaler och kulturskolor eller byggts om till bostäder. Kontors- och industri-lokaler blir ateljéer och förskolor. Det krävs inget rutnät för att kunna anpassa bebyggelsen efter nya livsmönster och behov.

I slutkapitlet redogör Ola Andersson för hur vi ska kunna åstadkomma sann urbanitet när vi bygger nya stadsdelar och förtätar gamla. Jag är tacksam över att han erkänner kvaliteten i efterkrigstidens byggande och inte, likt flera andra debattörer, vill riva eller helt omforma de befintliga kvarteren i strävan efter att rätta till de förmenta fel som begåtts av tidigare generationer stadsplanerare. Istället föreslår han att områdena kan bevaras som något slags reservat inuti stadsväven. Receptet för den kosmopolitiska storstaden beskrivs förvånansvärt detaljerat med antal meter mellan gatorna, våningstal och vilka funktioner som skall placeras var. Det skulle vara lätt att raljera över hur minutiöst schemat för Den Goda Staden läggs ut, men det vore varken fruktbart eller riktigt rättvist. Svaret skulle naturligtvis bli att det är konceptet, inte de enskilda byggnaderna, som är noggrant utformat.

Men vad är egentligen urbanitet? För Ola Andersson kan den bara se ut på ett sätt: som i de centrala delarna av klassiska kvartersstäder. Men när jag sitter i Bredängs centrum och ser myllret av människor av olika nationalitet och samhällsklass medan tågen dundrar fram på tunnelbanebron ovanför mitt huvud, då upplever jag att jag befinner mig på en av de mest urbana platserna som Stockholm kan erbjuda. Det är en miljö som inte är tänkbar någon annanstans än i en storstad. ■ MARTIN WIESE

KAMPEN OM FÖRORTEN

Den som fortfarande har mest att säga om allas vårt trauma miljonprogrammet och rekordåren är Per-Markku Ristilampi. Hans *Rosengård och den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet* (Symposium, 1994) urskiljer Förorten som den eviga skådeplatsen för den modernitets- och definitionskamp som alltid råder i samhället. Den moderna staden som den byggdes i efterkrigstidens Sverige var i sin själva uppenbarelse och i sin gestaltade ideologi det mest samtida och moderna som kunde ses. Varje decennium och epok efter det har projicerat sina teser och applicerat sina lösningar på Förorten. I förortsdebatten kan man utläsa hels samhällets utveckling och hur idealen skiftar. I det avseendet är miljonprogrammet och rekordårens bostadsbyggande det mest betydande och centrala arkitektoniska verk vi har. Arkitektur är alltid politik. Samhällets kultur och strömningar uttrycks sällan så tydligt som genom byggandet.

Redan skärholmsdebatten 1968 etablerade de allra flesta även nu gällande vulgärbilderna om hur hemskt det är "därute": Ni vet vad jag menar. Men under 1990-talet började det vända en smula för Förorten efter många hårda år. Professionella och kunniga människor började forma utsagor med större komplexitet och ett (egentligen fullständigt självklart) antikvariskt och kulturvårdande betraktelsesätt började få fäste. Parat med ett socialt och samhälleligt perspektiv kunde konstruktiva och uppbyggeliga modeller verka istället för de destruktiva och fördömande.

De senaste decennierna har vi tyvärr inte tyckt oss ha råd med denna nyansering och ambitiösa problematisering utan ett nytt stort bakslag för förortsdebatten har tydligt kunnat ses. Hatet, vulgariseringen och populismen har åter tagit över förortsdebatten.

Det började i någon mån med en bok som kom ut 2000 med hjälp av det annars så förtjänstfulla Bygg-

förlaget. I den blommade förortsföraktet fullt i både text och bild på ett närmast empatistört och tourette-liknande sätt. Skamlösheten och hämingslösheten är det man kan uppskatta med denna bok. Jag hedrar inte boken eller författaren genom att nämna namnet här. Det goda som kom ut ur detta numera glömda spektakel var att vi som vill stå för någonting klokt och intelligent tvingades formulera oss. Det är alltid det goda med populismen och det vulgära.

Den som lyckades allra bäst var Lars Raattamaa. I en serie essäer kallade "Sprawl 1" i *Politiskt våld* (OEI Editör, 2003) kanaliserar han sitt ursinne till en glimrande komplex och motsägelsefull beskrivning av förortslandskapet fysiskt och mentalt. Raattamaa sätter underbara ord på den erfarenhet som vi är så många som delar. Vi "som vet hur man använder en säckgata eller ett impediment". Måste läsas av alla.

Samma år kom en av mina favoritböcker alla kategorier. *Stockholm utanför tullarna: nittiosju stadsdelar i ytterstaden* (Stockholmia, 2003) är den säljande titeln. Stadsmuseets flitiga tjänstemän har knäpat ihop en diger historiebetraktelse över den del av huvudstaden som de allra flesta faktiskt bor i men som inte alls blir föremål för stockholmianen i den utsträckningen. Denna sakliga och torra byråkratredovisning fick mig att gråta. Här finns ingenting av den avståndstagande och föraktande demagogi som annars alltid smyger sig in i de allra mest förment objektiva text- och bildredovisningar. Här har allt ett självklart värde för vad det är och vad det kommer ifrån. Allt ses efter sina förutsättningar och med utgångspunkt från sin egenart. Tänk att man kan bli så glad över så självklara saker. De som ger oss den konstruktiva och nyskapande bilden av Förorten är de strävsamma antikvarierna och kulturmiljövårdarna. Tack!

Men dessa guldkorn är inte dominerande. På nyhetsplats och i den accelererande internetvärlden kommer förortshatets och illviljans kolportörer tillbaka fram ur det offentliga samtalets mörka skrymslen på allvar. Det allra tydligaste exemplet är Yimby, alltför ofta i-brist-på-annat-citerad stadsbyggnadstankesmedja och diskussionsforum på webben. Där har man den motbjudande smaken att till hat och illvilja lägga arrogans och framhärdad enfald. I grunden avskryvärt, men en nyttig lektion som spegel av samhället och dess debatt och strömningar för närvarande.

Därför kändes Per Wirtén:s *Där jag kommer från: kriget mot förorten* (Bonniers, 2010) som det bästa som hänt på mycket länge. En ledande samhällsdebattör tar ämnet på absolut största allvar och väver in sin personliga erfarenhet och livsresa som röd tråd. Och den har redan blivit en klassiker, inte minst som historiebeteckning av en oerhört betydelsefull epok i svensk modern historia. Eftersom Wirtén:s arbete var så gediget blev också diskussionen bred och djup. Han har rest land och rike runt och pratat förort och modern stad i ett ovärderligt folkbildningsprojekt.

Och som sig bör håller inte alla med en kvalificerad och utpräglad utsaga. En av Wirtén främsta kritiker var Ola Andersson, som gav en från men ganska orättvis och vinklad recension i Sydsvenska dagbladet. Hans främsta kritik var att Wirtén ”vägrar se hur fel det blev.” Nu vet vi varför, när Andersson själv släppt sin bok *Vykort från Utopia*.

Andersson:s främsta måltavla är Förorten, som sagt en framstående ideologisk projektyta genom alla tider. Han erkänner bara en sorts stad och det är inte den moderna, allt annat behöver korrigeras. ”Den kosmopolitiska storstaden” är Andersson:s ideal och den kan han inte se bland säckgatorna och impedimenten, kan vi väl avslöja. ”Gatan” är det fun-

dament som Andersson bygger sitt utopia på, det är där medborgarna ”fritt” kan uttrycka sin demokrati (och inte minst praktisera sin idag minst lika centrala samhällsfunktion: som konsument). Och gator får inte alls se ut som i Förorten för att fungera på önskat vis. Den upplösta fysiska form och frihet från handel som råder i förortslandskapet, sprawlen, den är för Andersson oklar, hotande och närmast odemokratisk. Sedär, ett resonemang som ligger mycket nära det som folkhemsmodernisterna brann för. En projektyta är i många fall också en spegel.

Men Ola Andersson är en ingen asocial och arrogant stadsbyggnadsdemagog (trots att han röner stor uppskattning i Yimby-kretsar, man kan inte alltid välja sina vänner), han skriver som alltid väl och lättläst om svåra saker på ett (oftast) nyanserat sätt. Trots vissa uppenbara brister i synen på postmoderna och mångkulturella tillstånd fysiska manifestation (gator och rutnätskvarter är väl kanske inte det mest ideala, kan vi väl avslöja) är *Vykort från Utopia* ett viktigt och läsvärt förortsverk. Andersson tar tydligt ställning och argumenterar spirituellt även om han sällan blir riktigt personlig eller passionerad.

Just läsvärdenheten och det lättillgängliga är också bokens stora nackdel, vilket riskerar att kidnappa både boken och Andersson. Väldigt många har uppskattat *Vykort från Utopia* sedan den kom ut för några månader sedan, egentligen ganska få har förstått vad den säger och vad den innebär ideologiskt och estetiskt. De ytliga hyllningarna och de slagträmsiga vulgärtolkningarna dominerar. Popularitet och populism är närliggande begrepp.

Ola Andersson:s *Vykort från Utopia* är värd ett bättre öde, exempelvis kvalificerad kritik och en kreativ och upplyst diskussion. Vi hoppas att den kommer nu efter smekmånaderna. ■ PÄR ELIAESON

ANONYM OCH FÖRMENT AVSKRÄCKANDE PLATS I FÖRORTEN
FOTO: PER KRISTIANSEN

